

Поворот

Сергій Пилипенко

З кущів стирчить кошлата людська голова. Вузькі примружені очі пильно вдивляються вниз, де під кручею ластівчаними гніздами ліпляться селянські хатки. По губах блукає непевна усмішка.

Ось вона, довгождана батьківщина! Три роки не бачив її, три роки серед злодіїв, ворів, убійників...

Ге! Його тоді теж мало були не вбили. Хіба дядьки конокрадів милують? Це ніхто, як рідний брат, люшнею[129 — Люшня — деталь воза, що зв'язує вісь із полудрабком (бічною частиною).] ногу перебив. У животі з того часу наче щось увірвалось. Спробуй тепер за чепіги взятись, лантуха в млин виперти...

А все через бабу, як хтось казав — того янгола з дірочкою... Хотів собі обійстя обставити, від брата виділитися. Адже коханка вже тяжка ходила та все:

— Коли поберемося, Хомцю?

Та куди її візьмеш, коли братова сичить гадом, брат-господар бугаякою зиркає:

— Тільки байстручат у хаті й не бачили!

Ну, й украв. Ну, й удруге. Вподобав легкий хліб, загуляв хлопець, поки на плаву дядьки коло коней здибали.

Били. Привезли в село. Били. В волость...

Хома аж закректав від жахних споминів. Губи скривилися. В руці тріснула суха гіллячка. Ой, задушив би!.. Ворухнувся у кущах, наче стрибнути кішкою схотів на приземкуваті хатки, на катів своїх. І знов прикляк непорушно.

Деся поблизу кроки. Крутою стежкою вертає зі степу з косою дядько. З-під широкого бриля визирає знайома руда, аж жовтогаряча, борода.

Сусіда Гаврило. В нього звів був Хома вороного жеребчика. Аж у третьому повіті через циган на ярмарку збув.

Минув сусіда кущі, де їжаком причаївся Хома, не дихне, не здригне.

От вертай додому, як там ворогів, як джмелів над гречкою! Та знов — куди подінешся хромий та хорий, з усім тим, що на тобі (вже й шапку загнав по дорозі — їсти ж кортить).

Знаття б — як зустрінуть. Може, забули? Може, простили? Адже три роки в тюрязі спокутував гріхи. Нічого не треба, бодай жити сумирно на своїй частці. Якось перебідує на тій десятиці, город розведе, бджілок, може...

Очі Хомчині знов пильно вдивляються вниз, де лишаєм обсіло долину село. Вечірня курява димною запоною оповиває його. Не добереш, де купи верб та вишняку, де дахи та скирти... Що чекає Хому за тою запоною?

Мозок уперто свердлує невість.

Пригадує. Колись на фронті взяв його з собою товариш-літун в аероплян. Як на релях[130 — Як на релях — як на гойдалці.] загойдало, замутило. Глянув униз —

завмер, зачудований. Аж грудочки на ріллі видно, так прозоро. Летіли над селом — мов щільнички село. Тісно-близько квадратики-дворища туляться одно до одного, а позад тих квадратиків клуні, шерегом вирівнялись. Онде люди з хат вибігають, обличчя вгору. Телята, собаки, кури врозтіч, гуркіт зачувши мотора. В ставу дно прозоріє, колишеться волохатими смугами жабуріння. Здається, трохи нижче — і побачив би геть усю рибу. Черідка гусей на березі біліє, кожна пташина, як маківка.

Здивувався тоді Хома. Адже високо, все оте, як цяцькове, а видно, мов книжку з кольоровими малюнками держиш перед очима.

Що вже садок — і в ньому ясніє кожна стежечка. Онде дівчина з коромислом до криниці йде попід осоками. В кущах понад ровом біжить рудий собака, і кущі його від зору з аеропляну не ховають.

Казав потім товариш-літун:

— Вгорі повітря чисте, прозоре. Так, мабуть, і ті, що вгорі сидять, наше життя краще видивляються... А ми нанизу крізь куряву поземну нічого не добачаємо, ходимо, мов у туманах...

Плюнув сердито Хома:

— Справді, мов у туманах. От, іди тепер додому, — чи на поріг пустять? Та вже назад не вертати...

Підвівсь і, поволі ступаючи, почав спускатись в долину.

Сонце востаннє кліпнуло мідяним приплющеним оком між синявими хмарами. Війнуло прохолодою, вечеровою вогкістю.

Хома входив в село. Крадькома, попід плотами, наче знов до чиеїсь стайні. Ось уже й Гаврилові ворота.

— Чи не Хома часом? Авжеж Хома. Здоров був. На домівку вертаєш?

— Та так, одсидів уже своє...

— Еге ж, еге ж, тепер скоренько випускають. Слобода! Що ж далі робитимеш?

— Що ж робитиму? До важкої праці тяжко — онде тоді ногу перебили, а проте, якось хазяйнуватиму.

— Еге ж, еге ж, треба до хазяйства ставати. Хлопець у порі, хоч, мабуть, у тюрмі від сільської праці й зовсім відзвичаївся.

— Та так, дядьку Гаврило, воно й раніш, як знаєте, не дуже я до цього брався. Та треба спромогтися. Он у бупрі трохи шевцювати навчивсь.

— Еге ж, еге ж, воно й добрі люди допоможуть у добрім ділі... А чого це ти, хлопче, без шапки мандруєш?

— На хліб виміняв.

— О-о! То ти й порожнісінький? Кепська справа, хлопче! З чого ж ти господарство розпочинатимеш? Уже раз був розпочав, нівроку... То що, заходь до хати, нагодую, та, може, й шапка в мене знайдеться сяка-така. Як же парубкові та без шапки?

Здивовано зиркнув Хома на сусіду. Звідки така гостинність у дукача? Чи не затяга, бува, в яку пастку? А їсти кортить, аж слина набігає.

— Чого ж стоїш? Ходім, там стара лемішчаних пиріжків напекла, баранця

недавнечко зарізали, та й чарчина знайдеться. Треба ж чоловіка на повороті почастувати. Не опинайся-бо.

— Чому опинатися? Тільки нерано... Хотів додому...

— Та брат твій із родиною сьогодні в полі ночує. Еге ж, у полі. Ми ж і там сусіди. Бачив.

— Хіба що так...

— Ходи, ходи!

Зайшли. Побачивши Гаврилиха Хому, аж сплеснула руками:

— Оце вже й повернувся? Ой, лишенько!

— Та не лишенько, а бігай, жінко, до льоху та неси чим гостя дорогого з поворотом поздоровляти. Ще й на кума Микиту гукни.

Щодалі більше дивувався Хома. Упадали коло нього хазяї, як коло рідного. Витяг із скрині Гаврило добру смушеву шапку, сам примірів:

— Гарзд! Носи на здоров'я.

Кум Микита й собі приобіцяв на вводи́ни мішок картоплі притарабанити й спрягтися підмовляв Хому:

— Що там тобі з братом приятелювати? Він же тебе зробив калікою. А в мене коняка, як трактор, ще й плужок новенький. Пиймо мого́рича на супрягу.

А Гаврилиха й собі хустку шовкову в кишеню кладе, пошепки каже:

— Ти ж свою дівчину, либонь, не забув? І досі заміж не пішла, тебе дожидає. Не тобі кажучи, котрі плещуть: "не хочемо злодійську полюбовницю брати", а котрі тебе бояться: "верне, мовляв, ще й помститься".

— Еге ж, еге ж, — почув останні слова Гаврило, — мститися, хлопче, це не по-божому, не по-хорошому. Ми тобі й борошна, якщо треба, ми тобі й первачка не пожаліємо.

Сп'янілий Хома поліз цілуватися:

— Ви ж мої сусіди хороші, ви ж мені кращі за родичів. А я в село й поткнутися боявсь, на кручі сутінок дожидав. Бачив, як вертав дядько Гаврило з поля, і привітати рота не роззявив, сховався у кущі. Хіба ж я знав, хіба сподіванку мав, що зустрінете мене, злодія, отак, як сина рідного, як свати жениха бажаного?

Розчуливсь Хома, мало не плаче. Гаврилиха — м'яке серце жіноче — й собі рукавом утирається, крізь сльози проказує:

— Ти ж, синок, нас тільки не забувай. Ми на тебе зла не маємо, то й ти не май.

— Еге ж, еге ж, щоб по-мирному жити — ще чарчину, Хомо! Ану, ще до пари, бо з'їдять татари... Та й четверту, бо віз на чотирьох котиться. А шосту, бо шість день роботи. Сьому, щоб на сьомий день спочити та на призьбі покурити. Закурюй, хлопці, перепочинемо!..

Від понеділка до понеділка

Вип'ємо, куме, — добра горілка..., —

затяг хрипким голосом Микита. Коли дукачі-куми виводили:

Покиньмо, куме, всяку роботу,

Вип'ємо, куме, ще й у суботу, —

Хома вже не чув. Стомлене тяжкою путтю тіло не витримало і схилилось на лаву. Гаврилиха стиха мовила:

— От доведеться воловодитись із злодієм та на селі кару мати. І не шубовсне десь ворюга в криницю, абощо... Адже з п'яним усяке трапляється. Схоче, може, напитися води та й перехилиться...

Куми переглянулись.

— Хто його знає... Данину чималеньку доведеться давати, щоб не чіпав, катюга клятий!

— Тобі, куме, нічого вже. Адже в супрязі ходитимеш. Твій кінь, мов і його кінь, еге ж...

— Еге ж, еге ж, — перекинув Микита, — ще й самого за злодія вважатимуть. Ото не було лиха, так вітром нанесло!

Хома ідеї розмови не чув. Він солодко посміхався, припавши головою до якогось оклунку на лаві. Йому снилось, ніби аероплян підніс його високо над ланами. Картатою плахтою розляглися вони геть аж до обрію. Зелені, чорні, жовті, жовті, чорні, зелені. Сіримі биндочками доріжки, мов пасики, а на них згори кожна колія щілинкою-зморшкою. Онде хитрими викрутасами порушила правильність кольорових чотирикутників річка Близько річки його, Хомина, десятинка. Онде й він сам разом із дядьком Микитою оре. Руки міцно наполягають на чепіги, ноги глибоко вгрузають у вогку лискучу ріллю...

Ні, не так! Він же мусить бути на аероплані. Розіп'яв крилами руки й плавом здійсмається від ріллі. Солодко-млосно, як на релях, як тоді з товаришем-літуном. Трохи вадить, хочеться пити.

— Зараз буде й криниця, — каже товариш-літун.

Аероплян гуде, воркоче. Вітер хитає його, як човна на буремних хвилях. Раптом дужий подув б'є згори, і апарат летить стрімголів униз, на чорну, вогку ріллю. Хома відкриває рота крикнути, але холодний струмок заливає горло, холодний струмок оповиває все тіло.

6/II 1927 р.